

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió) 1971. 4—6. sz. — A három számban megjelent hadtudományi jellegű tanulmányok közül elsőként **M. POLUSKIN**: „Hadművelési védelem a Nagy Honvédő Háború első szakaszában” (6. sz. 14—22. o.) c. munkáját említjük meg. A háború előtti nézetek a hadművelési védelmet a katonai tevékenység törvényszerű, lehetséges, de ideiglenes formájának tartották. Legjobban a hadsereg méretekben folytatott védelem elmélete volt kidolgozva. Eszerint az összefegyvernemi hadsereg védhetett a front részeként és önállóan is, fő- vagy mellékirányban. A hadsereg létrehozta a védelem harcászati és hadművelési övét. A harcászati öv 80—100 km széles, 20—30 km mély volt (fő öv — 8—10 km, második öv — 2—3 km). A védelem lehetett álló és mozgó védelem. A front (hadsereg) védelme egylépcsős volt, tartalékok kialakításával. Az első lépcső védte a harcászati övet, és a hadművelési övben helyezkedtek el az összefegyvernemi és páncélelhárító tüzértartalékok.

A szerző részletesen elemzi a háború első szakaszában, főként a nagy erejű páncélos támadások ellen vívott védelmi harcok tapasztalatait, az egyes hadműveletek erőviszonyait és a védelem elméletében kezdődő változásokat. A fejlesztés a mélység és a tömörség növelése irányában haladt, a védelmi övek száma nőtt. Különösen erőteljesen fejlődött a harcászati öv. Jelentősen javult a csapatok vezetése és a fegyvernemek védelemben való alkalmazásának művészete. A tüzérséget mindinkább a főirányban összpontosították. Ebben az időben hozták létre a harcokcsi- és gépesített hadtesteket, a harcokcsihadseregeket, amelyeket felhasználtak az ellencsapásokhoz és ame-

lyek a hadművelési védelem szilárdságának és aktivitásának fő eszközei voltak.

Ugyancsak második világháborús kérdéssel foglalkozik **M. KOZSEVNYIKOV**: „A légitámadás tökéletesítése” (5. sz. 14—21. o.) c. tanulmánya. Bár a háború előtti években helyesen határozták meg a légierők feladatait, amelyeket az 1939-es harcászati szabályzat rögzített, a háború első időszakának tapasztalatai alapján tovább kellett fejleszteni a légierő alkalmazásának módszereit. Az elszenvedett nagymértékű veszteségeken kívül a légierők struktúrája is nehezítette a tömeges alkalmazást. A front légierők hadsereg repülőcsoportokra (1—2 vegyes repülőhadosztály az összefegyvernemi hadseregekben) és front repülőcsoportokra (3—4 bombázó és vadászhadosztály, amelyek a front tervezésében tevékenykedtek) oszlottak. 1942 májusában a hadsereg- és frontcsoportok alapján kezdték megszervezni a frontok légi hadseregeit, s a front egész légierejét egységes parancsnokság alá rendelték. Egyidejűleg létrehozták az egynemű és vegyes légi hadtesteket (2—3 hadosztállyal), mint a Legfelsőbb Főparancsnokság tartalékát. Ez az átszervezés 1942. november közepére fejeződött be.

A honvédelmi népbiztos által 1942. november 9-én jóváhagyott új harcászati szabályzatban bevezették a „tüzérségi és légitámadás” fogalmakat. „A légierő feladata a támadó harcban a légitámadás, amely két szakaszból áll: a támadás előkészítése, a gyalogság és a harcokcsik támadásának, valamint az ellenség védelme mélységében folyó tevékenységnek a támogatása.” Ilyen jellegű légitámadást Sztálingrádnál terveztek először, de ott a rossz időjárás miatt nem sikerült megvalósi-

tani. Az első sikert a kurszki ellentámadásnál érték el.

A támadás légi előkészítése szintén két szakaszból állt: 1. előzetes légi előkészítés (jól megerősített védelem esetén, mint pl. a viborgi, köningsbergi hadműveletek, 1—3 nappal a támadás előtt kezdődött); 2. közvetlen légi előkészítés (15 perctől 1—2 óráig).

A szerző részletesen ismerteti több hadművelet légi előkészítésének méreteit.

N. MIROSNYICSENKO: „A lövész (gépkocsizó lövész) alegységek védelmi harcászatainak fejlődése a háború utáni években.” (4. sz. 26—37. o.) A háború utáni években lényegesen megváltozott a lövész alegységek védelmének felépítése, megváltoztak a harc módszerei. A szerző három fejlődési szakaszt különböztet meg: 1. 1945—53; 2. 1954—60; 3. 1960 után. A változásokat elsősorban az atomfegyver különböző fajtáinak elterjedése okozta. A második szakaszban a felépítésben lényegesebb változások még nem voltak. Nőtt az erődítések és a személyi állomány fedezékeinek szerepe; a sebezhetőség csökkentése céljából 3 km-re nőtt a zászlóalj védelmi arcvonalának szélessége, a mélység 2 km maradt. Jelentős változást hozott a harmadik szakasz. Kezdték a századot úgy széthúzni, hogy az ezer t-nál kisebb atomtöltet alkalmazása legfeljebb egy szakaszt tegyen harcképtelenné. A szakaszok között 300 m hézag keletkezett. A zászlóaljak hatékonyabb páncéltörőket, harckocsikat stb. kaptak. Megszűnt a „század védelmi körlet” és a „század páncéelhárító körlet”, a gépkocsizó lövészszázad számára 1000 m széles és 500 m mély támpontot, a lövészszakasz számára 300 m széles és 200 m mély támpontot jelöltek ki. Ilyen körülmények között a zászlóalj védelmi körletének szélessége 5 km, mélysége 2 km.

Az összefüggő árokrendszert a szélességben és mélységben decentralizált támpontok rendszere váltotta fel, amelyeket jól szervezett, hatásos fel- és akadályrendszer köt össze. Korábban az atomfegyver a tűzrendszer erősítését szolgálta, most az alapvető tüzert az atomfegyver alkotja, és ezt egészítik ki más fegyverek.

A hadtörténeti munkák közül jelentős Sz. JEFIMOV: „Pártépítés a Haditengerészeti Flottában a polgárháború

éveiben” (4. sz. 10—18. o.) c. tanulmánya. A flotta pártszervezetei, amelyeket még az októberi forradalom előtt hoztak létre, a forradalom idején a párt jól szervezett csapatait alkották. 16 ezer tagjuk volt, ami a taglétszám 7 százalékat jelentette. A forradalmiság szempontjából kiemelkedő Balti Flottában magában kb. 15 ezer párttag volt, az egész személyi állomány 25 százaléka.

1918. január 29-én (február 11.) a régi flottát feloszlatták és megindult a Vörös Flotta szervezése önkéntes alapon. A breszti béke feltételei miatt a haditengerészet 1918-ban nem működhetett aktívan, ezért a legénység nagy része a hadsereg keretében harcolt a különböző frontokon. A személyi állománynak kb. 40 százaléka maradt meg a flottában, és 1918 tavaszán—nyarán ezek hajtottak végre három fontos állami feladatot: 1) a Balti Flotta hajóinak átvitelét Helsingforsból Kronstadta; 2) a Fekete-tengeri Flotta megsemmisítését Novorosszijszknál; 3) az új folyami és tavi flottillák létrehozását a polgárháború frontjain.

A szerző részletesen ismerteti, hogy a polgárháború folyamán, amikor ismét elkezdődött a reguláris alapon való szervezés, milyen változásokon ment keresztül a flotta pártintézményeinek szervezeti felépítése, mikor milyen feladatokat láttak el, hogyan változott a politikai biztonsági intézmény és a kettő hogyan viszonyult egymáshoz.

1917 október és 1918 szeptembere között a flotta kommunistáinak száma az említett ok miatt erősen lecsökkent. 1918 októbere és 1919 júliusa között számuk 3—6 ezer között ingadozott. Ezután kezdődött a gyors fejlődés. 1920 augusztusában a flotta pártszervezeteiben 19 ezer kommunista volt, ami a személyi állomány 30—40 százalékat jelentette a hajókon, a partvédelem szárazföldi csapatait is beleszámítva pedig a személyi állomány 22 százalékat.

Igen érdekes kérdést tárgyal I. PERESZIPKIN: „A vezérkar híradó szolgálata” (4. sz. 19—25. o.) c. munkája. A háború kezdeti szakaszának rendkívül súlyos körülményei között, amikor az ellenség a vezetékeket bombázással gyakran tönkretette, a híradás nem volt tökéletes. Nehéz volt a csapatok vezetése, a hírek rendszertelenül érkeztek a felsőbb parancsnokságokhoz, többek között a vezérkarhoz is.

Korábban az volt az álláspont, hogy háború esetén a hadműveleti—hadászati irányítás alapvető eszköze a vezetékes összeköttetés lesz, és ez teljes egészében a Postaügyi Népbiztosság állandó vonalain fog lebonyolódni. Ezek építésére, javítására és üzemeltetésére háború esetén építő és speciális alakulatokat kívántak létrehozni. Ezért a háború kezdetén a vezérkarnak nem voltak saját vonalai, előre elkészített rejtett és tartalék állomásai.

A körülmények szükségessé tették, hogy a vezérkarnak saját vonalai legyenek és saját híradó csapatai a vonalak építésére és üzemeltetésére. A hírközlésen rádiókkal lehetett volna segíteni, de a háború kezdetén a vezérkar közléseinek kb. 90 százalékát még vezetékes távíró vonalakon adta le. Nagyjából ez volt a helyzet a frontok és hadseregek törzseinél is.

A kezdeti időszakban az egyik legmegbízhatóbb eszköz a BODO készülék volt, a legfelsőbb főparancsnok csaknem mindig ezt használta a front- és hadseregparancsnokokkal folytatott beszélgetéseinél. Később a felsőbb parancsnokságoknál a legfontosabb eszköz a nagyfrekvenciájú telefonösszeköttetés lett.

A szerző ismerteti a különböző tartalék állomások rendszerének kiépítését, valamint a vezetékes rendszer mellett működő rádióállomások hálózatát és ennek tökéletesítését is. Ezeket még híradó repülőgépek is kisegítették. A vezérkar első ilyen századát 1941-ben hozták létre, majd később ezt fejlesztették repülőhadosztályá.

Feltétlenül meg kell még említenünk A. VASZILÉVSZKIJ: „A Krim felszabadítása a német-fasiszta megszállás alól” (5. sz. 71—85., 6. sz. 57—73. o.) c. kétrészes, tanulmányigényű visszaemlékezését. A németek számára a Krimnek nagy hadászati és politikai jelentősége volt, mert megtartása vagy elvesztése jelentősen befolyásolta Románia, Bulgária és Törökország álláspontját. 1943 októberében, amikor a szovjet csapatok a Krim északi bejáratát elzárták, a Malocsnaja folyó mentén kiépített erődvonalt átjárására készültek, az Észak-Kaukázusi Front csapatai a Fekete-tengeri Flottával és az Azo-vi Flottillával együtt megtisztították a Tamany-félszigetet. November 1-én deszant hadműveletet kezdtek és 3-án

deszantot tettek partra a Kerics-félszigeten, amely súlyos harcokban 10 km széles és 6 km mély hídfőt hozott létre. November 15-én az Észak-Kaukázusi Frontot Önálló Tengermelléki Hadsereggé szervezték át, amely nehéz harcokat vívott, de annak ellenére, hogy a parancsnokság tagjait leváltották, nem tudott előrehaladni. A szerző ismerteti a harcokra vonatkozó legfontosabb dokumentumokat. Foglalkozik az északi parton folyó legfontosabb hadműveletekkel, Perekop és Szivas lezárásával, ami tulajdonképpen a krími német erőknél a főerőktől való elvágasát jelentette. Vázolja a 4. Ukrán Front parancsnoksága és az általa kidolgozott, a Krim teljes felszabadítására irányuló hadművelet tervét, amely szerint a hadműveletet 1944. január 24-én vagy február 3-án kellett volna kezdeni. Ezt a tervet a Főhadiszállás nem hagyta jóvá, mert a dél-ukrajnai hadműveletek kerültek előtérbe. Ezek kapcsán felszámolták a nikopoli hídfőt, és ezzel reménytelenné vált a Krimben elvágott német erők megsegítése. A flotta parancsot kapott, hogy valósítsa meg a félsziget blokádját. Ezek után került sor a krími hadművelet tervének kidolgozására. Az időpontot nehéz volt meghatározni, mert az eszések következtében az utak járhatatlanná váltak. Később, amikor a csapatok már készen voltak a támadásra — március végén —, a havazás használhatatlanná tette a repülőtereket, a hóviharok pedig a tüzéség normális működését gátolták.

A 4. Ukrán Front csapatai a krími hadműveletet április 8-án, az Önálló Tengermelléki Hadsereg csapatai pedig három nappal később kezdték meg. A Krimet védő 17. Német Hadseregben 5 német és 7 román hadosztály volt, valamint sok önálló ezred és zászlóalj (kb. 260 ezer ember, 3600 löveg és aknavető, 215 páncélos és rohamlöveg, 260—300 repülőgép). A 4. Ukrán Front és az Önálló Tengermelléki Hadsereg soraiban kb. 330 ezer katona harcolt, és 6575 löveggel és aknavetővel, valamint 559 harckocsival és önjáró löveggel, 984 repülőgéppel rendelkezett. Az Önálló Tengermelléki Hadsereg egy nap alatt felszabadította Kerics-félszigetet, a 4. Ukrán Front pedig 13-ára elfoglalta Szimferopolt, a Krim fővárosát. Április 18-án az Önálló Tenger-

melléki Hadsereget alárendelték a 4. Ukrán Frontnak. Ezek után a szovjet csapatok megpróbálták menetből átörni a Szevasztopol megerősített körzetében összevont német védelmet. Ez azonban nem sikerült. Ezért a legfelsőbb főparancsnokkál egyetértésben úgy határoztak, hogy alapos előkészületek után május 5-én kezdik a támadást a mellékirányban, május 7-én pedig általános rohamot indítanak a megerősített körzet ellen a front, a Fekete-tengeri Flotta és a partizánok erőivel. Május 9-én estére, leküzdve a hatalmas beton erődöket, súlyos utcai harcokban elfoglalták az egész várost. Május 13-ára megtisztították a félszigetet a Herszonsz-fokra visszahúzódtó németektől is, és a szovjet csapatok mindenütt elérték a tengert. 1941—42-ben a német—román csapatok 250 napig ostromolták Szevasztopolt, a szovjet hadsereg pedig mindössze 35 nap alatt szabadította fel a Krímet. (Lengyel István.)

WOJSKOWY PRZEGLAD HISTORYCZNY (Lengyelország) 1971. 2. sz. — **Sergiusz RAJ**: „A 2. Lengyel Hadsereg egészségügyi szolgálatának felállítása és harci alkalmazása 1944—45-ben” (3—35. o.) A tanulmányok zöme eddig főként a második világháború harci eseményeivel foglalkozott. Az egészségügyi szolgálat és a hadműveletek egészségügyi biztosításának problémáit mind ez ideig vázlatosan érintették. Jelen tanulmány a 2. Lengyel Hadsereg egészségügyi szolgálatának tevékenységét mutatja be eddig nem közölt levéltári anyagra támaszkodva a szolgálat felállításától (1944. augusztus 20.) a luzziicei, prágai hadműveletekig — személyi, szervezési és diszlokációs adatokkal. — **Wincenty IWANOWSKI**: „A szovjet hadsereg lwów—sandomierzi hadászati hadművelete, 1944. július 15—augusztus 29.” (36—56. o.) A szovjet hadsereg nagyszabású nyugati irányú hadászati támadásának jelentős állomása volt a Visztulán való átkelés és a Kárpátok lábainak elérése. A tanulmány 3., befejező része a hadművelet eredményeinek summázását adja, felvetve a tömeghadseregekkel vívott hadműveletek vezetéseinek problematikáját. — **Ryszard NAZAREWICZ**: „A Lengyel Hadsereg baloldali-demokratikus tisztí csoportjának együttműködése a szovjet

hadsereggel a hitlerista megszállók elleni harcban”. (57—85. o.) A tanulmány 2., befejező része a csoport vasútfelderítő, rádiós tevékenységét, a konspirációs szervezetekkel való kapcsolatait és a csoport „Michal” elnevezésű szervezetének a hitlerista hadsereg hátában folytatott akcióit, valamint a felszabadító harcokban való részvételét ismerteti. — **Alina SLOMKOWSKA**: „A Lengyel Munkáspárt, az AL (Armia Ludowa = Népi Hadsereg) és a GL (Gwardia Ludowa = Népi Gárda) sajtó- és propagandatevékenysége a Kielcei vajdaságban” (85—108. o.) A háború alatt a propandamunka a hitlerista megszállók ellen folytatott harcselekményekhez kapcsolódott. A tanulmány gazdag forrásanyagra támaszkodva dolgozza fel a Lengyel Kommunista Párt propagandatevékenységét a 20-as évektől a háború végéig. A propagandaszervek munkáját, kiadványaik terjesztését, valamint a különböző területeken az egyes harcfeleladatokkal kapcsolatos munkájukat ismerteti. — **Paul CHMIELEWSKI**: „A németek által megszállt szovjet területeken tevékenykedő rohamosztatok szervezetéről és kialakulásáról” (109—172. o.) A Heydrich-féle biztonsági szolgálat (SD) keretében állították fel a rohamosztásokat, amelyek először a Cseh-Morva Protektorátus, majd Lengyelország és a Szovjetunió németek megszállta területein működtek. Ezek átfogó szervezeti felépítését ismerteti az 1941—1943-as évekből. — **Jan RZEPECKI**: „Az AK (Armia Krajowa = Honj Hadsereg) információs és propaganda irodájának szervezete és tevékenysége” (128—155. o.) A tanulmány első része értékeli a propandamunka jelentőségét a megszállókkal folytatott harcban s ismerteti a propagandatevékenység különböző harci területeit (titkos rádióadók, tájékoztató bulletinok kiadása stb.) — **Wacław JURGIELEWICZ**: „Nők a Lengyel Hadsereg reguláris egységeiben a második világháború arcvonalaiban” (156—195. o.) A lengyel nők tömegesen vettek részt a hitlerista megszállók ellen hazájuk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban, mind a földalatti mozgalomban, mind pedig a hadsereg soraiban. Levéltári dokumentumok alapján dolgozza fel a szerző az önálló lengyel női zászlóaljakkal, valamint a hadsereg

egészében — Lengyelország területén és Nyugat-Európában — szolgálatot teljesítő női segédalakulatoknak a történetét, felállításukat, szervezési adataikat. — *Marian UTNIK*: „A lengyel legfelsőbb parancsnok törzse a második világháború idején” (218—248. o.) A tanulmány első része 1918—1939-ig a vezérkar szervezeti felépítésének, vezetési módszerének, egyes osztályai feladatainak ismertetésével a két világháború közötti legfelső lengyel hadvezetés történelmi vázlatát adja, vizsgálva a szeptemberi összeomláshoz vezető okokat. — *Vitarovat*, eseménykrónikát és gazdag második világháborús bibliográfiát tartalmaz még a szám. (*Windisch Aladárné*).

ZEITSCHRIFT FÜR MILITÄR-GESCHICHTE (Német Demokratikus Köztársaság) 1971. 4. sz. — *M. CSE-REDNYICSENKO*: „A szovjet hadművészet fejlődésének alapvonásai a második világháború után” (389—403. o.). A folyóirat kissé rövidítve közli Cse-rednyicsenko írását, amely a *Voenno Isztoricseskij Zsurnal* 1970. évi 6. számában jelent meg. (Ismertetését lásd a *Hadtörténelmi Közlemények* 1970. 4. számában.) — *Dieter FRICKE*: „Militarizmus és szocialista munkásmozgalom a német birodalomban. Egy polgári integrációs elmélethez” (413—417. o.) *Reinhard Höhn*: *Szocializmus és hadsereg c. művének* harmadik kötete az 1871-es birodalomalapításnak századik évfordulójára jelent meg. A polgári integráció hívei — így *Höhn* is — abból indultak ki, hogy nincs antagonisztikus ellentét a *Marx és Engels* által vezetett forradalmi szocializmus és a militarizmus között. Ellentétükben a polgári társadalomra jellemző tömegpszichológiai tendenciák: a munkásság részvétele a nemzeti életben, a német munkásság bekapcsolása a nemzeti közösségbe stb. realizálódnak. Bírálja a militarizmus bizonyos túlkapasait, de lényegében igazolja létét. E harmadik kötetben a szerző azt vizsgálja, milyen szerepet játszott a hadsereg a XIX. század végén a munkásságnak a társadalomba való „bekapcsolásában”. *Moltke* szerint a hadsereg a nemzet egyik nevelési intézménye, melyet a 80-as években még nem használtak fel a forradalmi munkásmozgalom ellen. 1892-ben *Bismarck*

már nyíltan hangoztatta: a szociáldemokrata kérdés — katonai kérdés. Mivel a hadseregben is egyre erőteljesebben éltek a szociáldemokrata eszmék, a hadsereg átnevelése fokozottabb hangsúlyt kapott. A századforduló után már nem volt szabad a szocialistákat a hazaárulókkal egy szintre állítani, a hadsereget kellett az új társadalmi körülményeknek megfelelően modernizálni, átszervezni, „imponáló mechanizmussá” alakítani, mely garantálta a nemzeti erőt és függetlenséget. Ez a koncepció megfelelt a mai nyugatnémet militaristáknak, akik szintén a megváltozott körülményekhez igazítják reakciós hadseregfejlesztésüket. *Höhn* professzor, aki *Himmler* legközelebbi munkatársa volt államjogi kérdésekben és kiváló érdemeiért a „becsületkardot” is megkapta, igen nagy szolgálatot tett e háromkötetes művével a mai nyugatnémet politikai vezetésnek. — *Claus MONTAG*: „A német szabad demokrata párt (FDP) katonapolitikájának alapvonásai 1966—1969-ben” (417—432. o.) A nyugatnémet militarista körök a 60-as években — a szocialista tábor megerősödésével egy időben — defenzív álláspontjukat feladva a nemzetközi erőviszonyokat a saját javukra akarták megváltoztatni. Átvették az amerikai doktrína rugalmas reagálás elméletét, az NDK és más szocialista ország ellen pedig az indirekt stratégiát alkalmazták, amely nem volt más, mint a pszichológiai hadviselés, diplomáciai és gazdasági nyomás, valamint ellenforradalmi góccok kialakítása a szocialista táboron belül. A szabad demokrata párt 1961 óta sokat veszített mandátumaiból, ez a politikai változás katonai téren is megnyilatkozott. E párt katonapolitikai koncepciója bizonyos középburzsoá-csoportérdekeket tükröz, amelyhez egyrészt olyan reális erők tartoznak, amelyek a háború ellen lépnek fel és céljaikat nem erőszakos eszközökkel kívánják elérni; másrészt itt találjuk azon gazdasági érdekeltségű köröket, amelyek a háborús készülődés és profithajszja ellen harcolnak. 1967-ben, a politikai ellentétek kiéleződésekor, e párt a tárgyalások mellett foglalt állást. Javasolta az NSZK gazdasági expanziója érdekében: 1. fokozott gazdasági és tudományos-kulturális vonatkozások kiépí-

tése a szocialista országokkal; 2. a politikai és területi követelések nyílt hangoztatása helyett a burkolt ellentétek szitása az NDK—Lengyelország, valamint Lengyelország—Szovjetunió között; 3. a két német állam jogegyenlősége. Katonapolitikai alaptézise: a Varsói Szerződés és főleg a Szovjetunió fenyegeti a NATO-t, ezért a Bundeswehrnek mind a hagyományos, mind pedig a nukleáris fegyverekkel megvívandó háborúra fel kell készülnie. Nem ragaszkodtak azonban feltétlenül atomfegyverekhez, és ebben élesen szemben álltak a nagykoalíció pártjaival. Összességében tekintve a demokráta párt katonapolitikai koncepciója nem képviselt igazi alternatívát a hivatalos CDU—CSU koncepcióval szemben. Néhány haladónak mondható javaslatával jelentősen hozzájárult az európai biztonsághoz. Nem hagyható figyelmen kívül a párton belüli differenciálódási folyamat sem, amely arra enged következtetni, hogy a hivatalos nyugatnémet vezetésnek még sokáig kell számolnia e párt aktív politikai szerepével. — *Karlheinz LOHS*: „Fritz Haber és a vegyi háború” (432—445. o.) Mennyiben felelős egy tudós azért, ha találmányát tömegpusztítás céljaira használják fel? — A felelőség szempontjából vizsgálja a szerző Fritz Haber tevékenységét, akinek nevéhez fűződik a modern tömegpusztító szerek és fegyverek alkalmazása az első világháborúban. A technika és természettudományok terén kivívott tudományos érdemeit méltatva és elismerve arról is képet kapunk, milyen kiút-talan helyzetben van az a tudós, aki az imperializmust feltétel nélkül kiszolgálja. A neves természettudós igen nagy lehetőséget látott az 1914-ben kitört világháborúban. Néhány társával együtt a vegyi fegyverek és tömegpusztító gázok előállításán munkálkodott. Haber személyesen gondoskodott a megfelelő lövedékeknek gázzal való töltéséről, a biztonságos csomagolásról és szállításról. 1915. április 22-én a Marne menti csatában alkalmazták a németek első ízben gázt, amelynek 15 000 katona esett áldozatul. Az egyre merevebbé váló arcvonal áttörésére ez a brutális fegyver látszott a legalkalmasabbnak. A háború folyamán 1 millió ember vált harcképtelenné gáztámadás következtében. Különösen nagy volt a vesz-

teség az orosz csapatok körében, mert felszerelésük igen kezdetleges volt. Haber 1919-ben megkapta a Nobel-díjat, de háborús bűnösnek is számon tartották. Korának haladó tudósai elítélték, de a militarista Németország megkísérelte menteni, amikor tragikus hőst formált belőle. Emigrációja akadályozta meg abban, hogy a Harmadik Birodalomban származása miatt azzal az esz-közzel pusztuljon el, amit ő fejlesztett ki milliók kiirtására. Nyugat-Németországban az elmúlt években többször hivatkoztak érdemeire. A mai marxista álláspont egyértelmű: csak azt a tudományt ismerjük el, amely az emberiség javát szolgálja és érdekeit védi. A szocialista társadalomban nincs lehetőség a tudománnyal való visszaélésre. — *Helmut SCHNITZER*: „A hadügy és haditechnika tükröződése Albrecht Dürer műveiben” (445—453. o.) Az 1500-as évek végén kialakultak a nyugat- és észak-európai feudalista társadalmakban a kapitalista termelési mód első csirái. A fejlődő polgárság egyre nagyobb politikai, gazdasági, ideológiai és katonai erőt képviselt, amely a hadügyben is forradalmi változásokat eredményezett. A parasztlázadások és parasztháborúk korszaka ez, amely Albrecht Dürerre is igen nagy hatással volt és bátor hitvallásra készítette. Grafikáin, festményein nemcsak a humanista mesterek hatása érződik, a parasztság, városi polgárság és katonák is jelentős impulzusokat adtak művészetéhez. Műveiben paraszttömegek, német, olasz és svájci zsoldosok állnak a feudalista hadseregekkel szemben. Minden hősi nimbusz nélkül, realisan, brutálisan és véresen örökíti meg a háború borzalmaikat, de nem tagadja meg együttérzését a legyőzött parasztsággal.

A matematikai és fizikai törvényszerűségek kiváló ismerője tollából új elgondolások születtek, az olasz rondellát ő fejlesztette tovább ún. füles bástyákká. Ha nem is nevezhető teljes mértékben Dürer találmányának az erődítészet ezen eleme, jelentőségére és értékére már a kortársak is felfigyeltek és még a XIX. században is felhasználták elgondolásait. Köln, Mainz, Ulm, Koblenz stb. erődrendszeinek kiépítésénél. Az erődítésről szóló művét Ferdinándnak, Magyarország és Csehország királyának ajánlotta,

mert ezek az országok néztek elsősorban szembe a törökkel. Az 1529-es Bécs elleni török támadás még fokozta a török veszélytől való félelmet Nyugat-Európában. A technikai és építészeti feladatokat így emelte a halhatatlan német mester az egyetemes szellemi problémák szintjére, művei az egyetemes szellemi kultúra kimagasló alkotásai. — A folyóirat rövid tájékoztatást ad arról, hogy a potsdami Hadtörténeti Intézet 1971. március 30-án hadtörténelmi kollokviumot rendezett

a Német Szocialista Egységpárt megalakulásának 25. és a Német Nemzeti Néphadsereg megalakulásának 15. évfordulója alkalmából (478—481. o.) A vitaindító referátumok az 1963-as katonapolitikai programot, a „Fegyverbarátság” hadgyakorlatot, a szocialista fegyverbarátság hagyományait méltatták, főleg a katonai nevelés szempontjából. Külön megemlékeztek a cseh-szlovák—német fegyverbarátságról.

(Rákóczi Katalin.)